

آموزه‌های تربیتی حدیث کساء

مهدیه لزگی^۱

چکیده

در منابع روایی شیعه، ادعیه بسیاری وارد شده است. «حدیث شریف کساء» یکی از این ادعیه‌های ارزشمندی است که دارای جایگاه تربیتی والایی در فرهنگ شیعه است. حدیث کساء از احادیث مشهور بین خاصه و عامه هست؛ بیانگر روایتی است که پیامبر ﷺ به همراه دخترشان و امیرالمؤمنین و حسنین علیهما السلام در زیر کساء جمع شدند. پیامبر ﷺ برای آنها طلب دعای خیر و پاکیزگی از لغزش‌ها و گناهان کرد و در ادامه آیه تطهیر نازل شد. در واقع حدیث کساء به مسأله امامت و ولایت و عصمت اهل بیت علیهما السلام اشاره می‌کند. این حدیث که بیانگر روایتی از پنج تن آل عبا است، شامل نکات اخلاقی و تربیتی فروانی است که از ارتباطات و مکالمات بین این بزرگواران برداشت می‌شود. هدف نویسنده، بیان این نکات ارزشمند است. نویسنده به کمک روش نقلی-تاریخی این نکات را از منابع تاریخی و تفسیری استخراج کرده است. امید است مسلمانان این بزرگواران را الگو قرار داده و این نکات را در زندگی خود جاری کنند تا زندگی موفق و خدا پسندانه داشته باشند.

کلید واژه: اهل بیت، پنج تن، تربیت، حدیث کساء.

مقدمه

۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه کوثر قزوین، m.lezgi73@gmail.com 09901445420

تربیت یکی از اصول بهبود زندگی بشر است. تربیت به معنای پرورش دادن و رشد دادن است. رشد و تعالی انسان بر پایه نحوه تربیت او شکل می‌گیرد. اگر نکات تربیتی از منابع قابل اعتماد دریافت شود، رشد و تعالی به آسانی ممکن می‌شود. در مذهب ما شعیان منابع بسیاری وجود دارد که حاوی نکات تربیتی است تا زندگی سعادتمندانه را به ما هدیه کند. یکی از این منابع «حدیث شریف کساء» است. این حدیث از نظر سندی هیچ خدشه‌ای را نمی‌پذیرد زیرا محدثان بزرگ آن را در کتب خود نقل کرده‌اند. از این‌رو این سؤال پیش می‌آید که آموزه‌های تربیتی حدیث کساء چیست؟

بنا بر این ضروری دانسته شد تا نویسنده به بیان آموزه‌های تربیتی این حدیث روی آورد. نکاتی که اشاره به رعایت آداب اسلامی، حقوق والدین، فرزندان و همسر دارد. نویسنده با استفاده از روش نقلی_ تاریخی و به شیوه توصیفی مطالب را از منابع تفسیری و تاریخی استخراج کرده است. این مسأله بیشتر از جهت ماهیت سندی مورد تحقیق واقع شده است؛ مانند کتاب اهل بیت فی الکتاب و السنه آقای محمد محمدی ری شهری همچنین کتاب حدیث کساء و آثار شگفت آن، اثر آقای سیدعلی موحد ابطحی، کتاب سند حدیث شریف کساء، اثر آقای علی‌اکبر مهدی‌پور. البته کتاب‌هایی نیز به شرح این حدیث شریف پرداخته‌اند مانند کتاب: انوارالسمایه آقای فیض‌الله ویسی و کتاب التحفه الکسایه شیخ بافقی یزدی. اما در این تحقیق نویسنده تلاش کرده تا این حدیث را از جهت مفهومی و استخراج نکات تربیتی مورد بررسی قرار دهد.

در این مقاله نویسنده ابتدا به بیان نکات آداب اسلامی در این حدیث پرداخته سپس به بررسی نکات مربوط به رعایت حقوق والدین و فرزندان و سپس نکاتی که در رابطه با همسر است پرداخته است و در انتها سایر نکات دینی و تربیتی در بعد فردی بیان شده است.

تعریف لغوی و اصطلاحی

تربیت در لغت به معنای «پروردن، پرورادن، پرورش دادن، ادب و اخلاق به کسی یاد دادن»^۱ این واژه در اصل واژه‌ای عربی و از مصدر باب تفعیل است^۲ و برای آن دو ریشه ذکر کرده‌اند. ریشه اول آن از «ربو» به معنای «رشد و زیادت»^۳ و ریشه دوم از «رب» به معنای «مالک و مدیر» است. معنای اصطلاحی این واژه نیز عبارت است از فعالیت منظم و مستمر در جهت کمک به رشد جسمانی، اخلاقی، عاطفی، اجتماعی. به طور کلی پرورش و شکوفایی استعدادهای متربی به گونه‌ای که نتیجه آن در شخصیت و به ویژه در رفتار او ظاهر شود.^۴

کساء در زبان عربی به نوعی عبا گویند که بر دوش انداخته می‌شود؛ همچنین به عنوان زیر انداز و رو انداز نیز به کار می‌رود. اما لفظ کساء در این حدیث به معنای پوششی است مانند عبا که روی لباس می‌پوشند.^۵

۱. آداب اسلامی در حدیث شریف کساء

اول: صله رحم

اسلام تحکیم پیوندهای خویشاوندی و استحکام روابط خانوادگی را به شدت مورد توجه قرار داده است و صله رحم و رسیدگی به بستگان را به عنوان یک ارزش الهی واجب کرده است. خداوند متعال آن را در ردیف پرستش خویش قرار داده و می‌فرماید:

«وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ؛ خدا را بپرستید و چیزی را شریک او قرار ندهید و با پدر، مادر و خویشاندان نیکی کنید»^۶

چنان که در ابتدای حدیث شریف می‌خوانیم:

۱. عمید، فرهنگ لغات فارسی عمید، ص ۱۰۶۳.

۲. حیدری کاشانی، خانواده و تربیت مهدوی، ص ۵۳.

۳. ابن منظور، لسان العرب، ص ۷۶.

۴. حاجی ده آبادی، درآمدی بر نظام تربیتی اسلام، ص ۱

۵. جمعیت بانوان فرهیخته، بانوی کسا، ص ۱

۶. نساء: ۳۶

«دَخَلَ عَلَى أَبِي رَسُولِ اللَّهِ؛ پدرم، رسول خدا بر من وارد شد.»^۱

این فراز شریف نشان می‌دهد که رسول خدا ﷺ به صله رحم اهمیت می‌دادند و به دخترشان سر می‌زدند. در روایتی از ایشان است که می‌فرمایند:

«الْصَّدَقَةُ عَلَى وَجْهِهَا وَاصْطِنَاعُ الْمَعْرُوفِ وَبِرَّ الْوَالِدَيْنِ وَصَلَةُ الرَّحْمَى تَحَوَّلَ الشَّقَاءُ سَعَادَةً وَتَزِيدُ فِي الْعُمُرِ وَتَقِي مَصَارِعَ السُّوءِ؛ صدقه به جا و نیکوکاری و نیکی به پدر و مادر و صله رحم بدبختی را به خوشبختی تبدیل و عمر را زیاد و از پیشامد بد جلوگیری می‌کند.»^۲

همچنین درباره اهمیت صله رحم امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«چیزی جز صله رحم سراغ نداریم که عمر را زیاد کند تا جایی که کسی عمرش فقط سه سال است ولی با خویشان خود رابطه دارد خداوند سی سال به عمرش می‌افزاید و آن را سی و سه سال می‌کند»^۳

دوم: سلام دادن

سلام به معنای پاکی و رهایی از عیب و آفت و تندرستی است. کسی که سلام می‌کند یعنی می‌گوید که من نسبت به تو هیچ غل و غش و حسادت و کینه و بغضی ندارم و دلم از هر عیب و مرضی پاک است.^۴

۱. حدیث کساء، ترجمه: محلاتی، ص ۱

۲. پاینده، نهج الفصاحه، ص ۱۳۰

۳. جباران، درسنامه علم اخلاق، ج ۱، ص ۲۴۱

۴. ویسی، انوارالسمایه، ج ۱، ص ۹۱

در تک تک فرازهای این حدیث به سلام دادن و جواب سلام آل الله به یکدیگر اشاره شده است. نکته مهم آن است که همیشه شخصی که وارد می‌شود در هر جایگاه و رتبه و مقامی که باشد؛ در سلام دادن به میزبان پیش قدم است.^۱

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَاطِمَةَ ... السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أُمَّاهُ؛ سلام بر تو ای فاطمه سلام بر تو مادرم»^۲

سوم: گفتگو و ارتباط مؤثر در خانواده

هیچ یک از راه‌های ارتباطی میان انسان‌ها، همچون ارتباط کلامی وسعت و تأثیر ندارد. بخش عمده‌ای از زندگی روزمره انسان‌ها به گفت و گو می‌گذرد. گفت و گوی فعال میان اعضا خانواده تأثیر شگرفی در روند زندگی و تعیین میزان گرمی و استحکام روابط بین اعضا دارد.^۳

عبارت‌های مکرر "قال ... قلت" در حدیث به گفت و گو در خانواده اشاره دارد و این که خانواده محل محبت و همدردی و مشاوره و رفع مشکل است اما برای رسیدن به نتیجه مناسب باید اصول گفت و گو صحیح دانست و به جایگاه افراد در خانواده توجه داشت.

چهارم: استعمال بوی خوش

عطر زدن و به کار بردن بوی خوش سنت پیامبر و اهل بیت ایشان است. اگرچه ایشان خود طیب ذاتی داشتند ولی همواره مردم را به استفاده از بوی خوش سفارش می‌کردند. بوی خوش عقل و هوش و قلب انسان را تقویت می‌کند و موجب آرامش و تسکین می‌شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند:

۱. www.2takafinist.ir ۹۸/۳/۶، ۲۱:۳۰

۲. حدیث کساء، ترجمه: محلاتی، ص ۱

۳. موسوی، نشاط در خانواده، ص ۱۶۳

می‌دانستند که بهترین افتخار فاطمه علیها السلام دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله بودن است و شنیدن نام رسول الله بهترین محبت و ادای احترام به پیشگاه همسر ایشان است.

۵. نکات تربیتی در بعد فردی

اول: الگوگیری از حضرت زهرا علیها السلام

از مهم‌ترین شیوه‌های تعلیم و تربیت، روش الگوگیری است. اسلام نیز برای تربیت و تعالی انسان بر این اصل تأکید نموده است زیرا شخصیت الگو به عنوان نقطه کانونی در محور رشد و هدایت‌های اخلاقی تربیتی قرار می‌گیرد و در شکل‌گیری رفتار تربیت شونده آثار زیادی بر جای می‌گذارد. به همین دلیل دین اسلام الگوهای صحیحی را برای مسلمانان تعیین نموده و بر پیروی از ایشان سفارش کرده است. در این الگوگیری فرقی میان زن و مرد نیست. فاطمه علیها السلام به نص روایات پاره تن رسول الله معرفی شده به گونه‌ای که غضب او غضب پروردگار و خشنودی او خشنودی حضرت حق را در بر دارد. در حدیث شریف خداوند برای معرفی اهل کساء آن را با فاطمه شروع می‌کند و با فاطمه ختم می‌کند در این بخش از حدیث با وجود چهار شخصیت بزرگ، حضرت فاطمه علیها السلام محور اهل کساء معرفی شده‌اند که آسمان و زمین و هرآنچه در آن است طفیل وجود مبارک ایشان خلق شده است. بنا بر این روابط خانوادگی حضرت فاطمه علیها السلام برای همه کسانی که خواهان زندگی متعالی هستند درس‌های ارزشمندی را ارائه می‌دهد که می‌توانند در جهت بهبود روابط خود از آن‌ها استفاده کنند.^۱

دوم: ولایت پذیری

یکی از مهم‌ترین براهین شیعه برای اثبات عصمت اهل بیت علیهم السلام، آیه تطهیر است. در کتب شیعه و سنی بیان شده است که مقصود از اهل بیت در آیه شریفه همین پنج نفر هستند که خداوند آنان را از رجس و پلیدی پاک کرده است.

۱. جمعیت بانوان فرهیخته، بانوی کساء، ص ۲۸

۲. «إنما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا»، احزاب: ۳۳

اهمیت عصمت و اثبات آن بر کسی پوشیده نیست.^۱

واقعۀ حدیث کساء، علاوه بر نزول آیه تطهیر و اثبات عصمت اهل بیت (علیهم السلام) اشاره به اثبات امامت و ولایت دارد. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در زمان‌های مختلفی از جانشینی حضرت علی (علیه السلام) سخن گفته است یکی از آن موارد حدیث کساء است که در یکی از فرازهای آن پیامبر (صلی الله علیه و آله) حضرت علی (علیه السلام) را برادر، وصی، خلیفه و جانشین خود معرفی می‌کند. پس در حقیقت از مفهوم آیه تطهیر روشن می‌شود که خداوند اهل بیت (علیهم السلام) را از لغزش‌ها حفظ کرده و پلیدی را از آنان دور ساخته است. با بیان نکات فوق اهمیت حدیث کساء در اثبات ولایت اهل بیت (علیهم السلام) روشن و واضح شد.^۲

نتیجه

بهترین نوع تربیت، تربیت دینی و اسلامی است. آموزه‌های دینی و نکات تربیتی از متون دینی و ادعیه‌ها قابل استخراج است، یکی از این منابع حدیث شریف کساء است که چگونگی روابط والدین و فرزندان و همچنین روابط متقابل همسران را بیان می‌کند و از آنجایی که خداوند آنان را الگو قرار داده ما باید آموزه‌های آنان را در زندگی خود جاری کنیم تا به زندگی سعادت‌مندانه برسیم.

فهرست منابع

• قرآن کریم، ترجمه: حسین انصاریان

منابع فارسی

۱. ابراهیمی رحمت الله، جمال و کمال زن، قم، انتشارات گاه سحر، چاپ دوم

۱۳۸۰ ه.ش.

۲. امینی ابراهیم، بررسی کلی مسأله امامت، قم، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ

چهاردهم ۱۳۸۶ ه.ش.

۱. طوسی، الامالی، ص ۱۷۵

۲. امینی، بررسی مسائل کلی امامت، ص ۴۴

۳. جباران محمدرضا، درسنامه علم اخلاق، قم، نشر هاجر، چاپ سیزدهم ۱۳۹۱ه.ش.
۴. جمعی از نویسندگان، سیمای خانواده در اسلام، قم، انتشارات بوستان کتاب، چاپ اول ۱۳۹۴ه.ش.
۵. جمعیت بانوان فرهیخته، بانوی کساء، خراسان رضوی، اداره کل تبلیغات اسلامی، بی.تا.
۶. حاجی ده آبادی محمدعلی، درآمدی بر نظام تربیت اسلام، قم، مرکز بین المللی نشر المصطفی، چاپ یازدهم ۱۳۹۸ه.ش.
۷. منذر حکیم، درسنامه زندگانی و سیره حضرت زهرا، قم، نشر هاجر، چاپ اول ۱۳۹۱ه.ش.
۸. حیدری کاشانی محمدباقر، خانواده و تربیت مهدوی، تهران، کتاب یوسف، چاپ نهم ۱۳۹۳ه.ش.
۹. عباسی ولدی محسن، من دیگر ما، قم، آیین فطرت، چاپ بیست و دوم ۱۳۹۴
۱۰. عمید حسن، فرهنگ لغت، تهران، امیر کبیر، چاپ سی و هفتم ۱۳۸۷ه.ش.
۱۱. قاسمی محمدعلی، دوران طلایی تربیت، قم، نورالزهرا، چاپ نهم ۱۳۹۳ه.ش.
۱۲. ماجراجو محسن، نیازها و روابط زن و شوهر، قم، پارسیان چاپ پنجم ۱۳۹۳ه.ش.
۱۳. موسوی حسین، نشاط در خانواده، قم، دارالطب، چاپ بیست و یکم ۱۳۹۷ه.ش.
۱۴. ویسی فیض الله، انوارالسمایه، قم، طوبای محبت، چاپ اول ۱۳۹۵ه.ش.

منابع عربی

۱. ابن بابویه محمد بن علی، **علل الشرايع و الاحكام**، مترجم: هدايت الله مسترجمی، تهران، بوذرجمهری، بی تا.
۲. ابن قولیه جعفر بن محمد، **کامل الزيارات**، مترجم: محمدجواد ذهني تهرانی ، نجف، مرتضوی، چاپ اول ۱۳۵۶ه.ش.
۳. ابن منظور محمد بن مکرم، **لسان العرب**، قم، ادب الحوزه، بی تا.
۴. اربلی علی بن عیسی، **کشف الغمه فی معرفه الائمه**، تبریز، مکتبه بنی هاشم، ۱۳۸۱ه.ش.
۵. پاینده ابوالقاسم، **نهج الفصاحه**، قم، اندیشه هادی، چاپ اول ۱۳۸۵ه.ش.
۶. حرعاملی محمد بن حسن، **وسایل الشيعه**، قم، آل البيت، چاپ اول ۱۴۰۹ه.ق.
۷. طبرسی حسن بن فضل، **مکارم الاخلاق**، قم، شریف الرضی، چاپ چهارم ۱۳۷۰ه.ش.
۸. طوسی محمد بن حسن، **الامالی**، مترجم صادق حسن زاده ، قم، اندیشه هادی، چاپ اول ۱۴۱۴ه.ق.
۹. کلینی محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، ترجمه: استاد ولی حسینی، تهران، دارالثقلین، چاپ سوم ۱۳۹۲ه.ش.
۱۰. مجلسی محمدباقر، **بحار الانوار**، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ه.ق.
۱۱. **حدیث کساء** مترجم: سیدهاشم رسولی محلاتی ، قزوین، اندیشه زرین، چاپ اول ۱۳۸۸ه.ش.

منابع انگلیسی

WWW.2TAKAFINIST.IR

WWW.NEWS.POLICE.IR